

Advies Toekomstverkenning Protestantse Gemeente Apeldoorn

Adviescommissie

Jaap Hetebrij

Ad Heij / Jos van den Oetelaar

Gerald van Kooten,

Hanneke Siebert

Joost Vos

Rien van Burg (verbinding met moderamen)

Bram Schriever (extern begeleider)

Apeldoorn Oktober 2024

Advies Protestantse Gemeente Apeldoorn

Samenvatting

Welkom bij de Protestantse Kerk in Apeldoorn!

Als nieuwe inwoner van Apeldoorn heten we je ook van harte welkom in onze kerken. Misschien ben je nog de laatste verhuisdozen aan het uitpakken maar mogelijk zit je al op orde en ben je eraan toe om Apeldoorn te gaan verkennen.

Met dit schrijven stellen we ons als Protestantse Kerk ook graag aan je voor. Je krijgt deze informatie van ons omdat je lid bent van de kerk en daarom maken we graag met je kennis.

De Protestantse Kerk Apeldoorn bestaat uit vier actieve en bevlogen wijkgemeentes die verdeeld zijn over de stad.

*In Noord-West kennen we de **Stadskerk** met mooie kerkdiensten op zondag met daarin veel aandacht voor muziek, maar ook voor kunst en cultuur. Door de week heen zijn er ook veel activiteiten gericht op geloof, kerk, cultuur en samenleving. Samen met de Diaconie zet zij zich in voor mensen en groepen die kwetsbaar zijn. Ze organiseren laagdrempelige ontmoetingen en maaltijden.*

*In Zuid- & Oost-Apeldoorn is de **Buurtkerk** aanwezig op verschillende locaties met kerkdiensten en andersoortige vieringen. Zij kenmerkt zich als plaats van christelijke presentie in buurten en wijken van de stad; dicht bij het leven van mensen. In de buurtkerk zijn pastoraat en diaconaat vanzelfsprekende elementen van de kerkelijke gemeenschap.*

*In wijkcentrum Het Kristal huist de relatief jonge kerkgemeenschap van de **Fontein**. Zij zijn gestart in 2014 en maken een grote groei door. De mensen van de Fontein voelen zich betrokken op de evangelische beweging en zoeken naar laagdrempelige en vernieuwende vormen van kerkdiensten. Daarnaast voelen ze zich sterk betrokken op maatschappelijke thema's van de stad.*

***Eben Haëzer** is een grote gemeente en hecht aan de gereformeerde traditie. De Bijbel, het woord van God, is belangrijk. De kerkdiensten zijn veelal sober en gericht op een heldere verkondiging van het evangelie. Eben Haëzer rekent zich tot de modaliteit van de Gereformeerde Bond.*

Naast deze vier wijkkerken kun je ons ook vinden op allerlei plekken in de stad. Zowel bij alle activiteiten die de vier wijkkerken organiseren, alsook bv bij de Vuurplaats.

***De Vuurplaats**, een plek voor inspiratie en verbondenheid rondom geloven is bedoeld voor mensen tot 45 jaar die zoeken naar zin en betekenis.*

*De **Diaconie** van Apeldoorn tenslotte is overal actief in de stad. Zij zet zich in voor een barmhartige en rechtvaardige samenleving, solidair met de armen en (groepen van) mensen die kwetsbaar zijn.*

Het mooie van Protestants Apeldoorn is dat er op allerlei manieren met elkaar wordt samengewerkt. Voel je welkom bij één van de wijkkerken en/of bij evenementen en activiteiten die we samen organiseren!

Meer informatie vind je op de websites van de vier wijkgemeentes. Of je kunt contact opnemen met het kerkelijk bureau .....

Inhoudsopgave

Advies Protestantse Gemeente Apeldoorn	2
Samenvatting	2
Advies Protestantse Gemeente Apeldoorn (PGA) in kader van Toekomstverkenning	4
<i>Inleiding</i>	4
<i>Adviescommissie Toekomstverkenning PGA</i>	5
<i>Oprichting van de Commissie</i>	5
Visie en uitgangspunten	6
Huidige situatie en proces	7
<i>Huidige kerkelijke situatie</i>	7
<i>Het proces</i>	7
Wijkgemeenten	9
<i>Toekomst wijkgemeenten</i>	9
Een wijkgemeente met als opdracht om Stadskerk voor heel Apeldoorn te zijn	9
Een wijkgemeente met als opdracht om Buurtkerk te zijn	9
Eben Haëzer	10
De Fontein	10
De Wilhelminakerk	11
Wijkgemeentes.....en dan? De uitdaging!	11
<i>De Diaconie</i>	11
<i>Advies t.a.v wijkgemeenten</i>	12
Professionele inzet	14
<i>Advies professionele inzet</i>	14
Kerkgebouwen	16
<i>Advies kerkgebouwen</i>	16
De structuur	18
De financiële huishouding van wijkgemeenten	20
<i>Advies gezonde financiën</i>	21
Tot slot	23

Advies Protestantse Gemeente Apeldoorn (PGA) in kader van Toekomstverkenning

Inleiding

‘Met bezieling op weg naar een vitale, getuigende en relevante kerk! Wat hebben we in huis, wat laten we los en wat kan anders.....?’

Deze zin vormde de kern van de opdracht die de nieuw in te stellen commissie Toekomstverkenning in september 2021 meekreeg van de Algemene Kerkenraad (AK).

De begrippen *vitaal, getuigend en relevant* spreken van verlangen en hoop, gezien tegen de achtergrond van een krimpende kerk die op te grote voet lijkt te leven. Wat moet er worden losgelaten en wat kan anders?

Sindsdien is er binnen de PGA veel werk verzet en is er langzamerhand een stroom op gang gekomen die de urgentie ervaart om de bakens te verzetten. Het moderamen van de PGA is hierin de voortrekker geweest en heeft gedurende de afgelopen jaren veel activiteiten ontwikkeld zoals:

- Het instellen van de commissie Toekomstverkenning in 2021
- Het organiseren van kerkenraadsdagen
- Het instellen van een groep betrokkenen uit alle wijken om van onderop verandering tot stand te brengen
- Gesprekken voeren met de voorzitters van de kerkenraden en met de werkgemeenschap van predikanten
- Het aanstellen van een extern begeleider in het late voorjaar van 2023

Daarnaast heeft ook de werkgemeenschap een actieve bijdrage geleverd met het rapport ‘Vertrouwen in de toekomst’ waarin zij een voorzet geeft hoe de PGA er uit zou kunnen zien.

Op grond van alle input die beschikbaar was heeft de extern begeleider samen met de groep betrokken gemeenteleden een aantal scenario’s ontwikkeld met het oog op de toekomst van de PGA.

Nadat deze zijn voorgelegd aan de AK zijn ze besproken met de wijkkerkenraden. Deze hebben hierop hun feedback gegeven en vervolgens hebben alle wijkgemeentes één of meerdere avonden georganiseerd met als doel gemeenteleden te betrekken bij de ontwikkelingen van *Toekomstverkenning* en om reacties en advies te vragen met het oog op de toekomst van de eigen wijkgemeente en de toekomst van de gehele PGA.

Op grond van deze avonden hebben alle wijkkerkenraden een advies geschreven aan de AK met hun visie op de toekomst van de wijkgemeente, de toekomst van de PGA en het proces dat volgens hen moet worden doorlopen.

Adviescommissie Toekomstverkenning PGA

De vele adviezen uit de wijken toonden een sterke betrokkenheid bij de ontwikkelingen van de PGA, maar het spreekt voor zich dat ze ook niet eenduidig waren.

Om tot een overwogen en breed gedragen voorstel te komen heeft de AK op voordracht van het moderamen ingestemd met het instellen van een adviescommissie van betrokkenen vanuit de PGA. De commissie bestaat naast de externe begeleider uit:

Jaap Hetebrij
Ad Heij / Jos van den Oetelaar
Gerald van Kooten,
Hanneke Siebert (namens werkgemeenschap van predikanten)
Joost Vos
Bram Schriever (extern begeleider)
Rien van Burg (verbinding vanuit moderamen)

Opdracht van de Commissie

De commissie heeft tot doel het adviseren van de Algemene Kerkenraad om te komen tot een over-all visie met betrekking tot de toekomst van de PGA.

Dit heeft betrekking op:

- Het mogelijk samenvoegen van verschillende wijkgemeentes
- Het verkennen en voorstellen van nieuwe kerkelijke initiatieven waarin de kerk zich naar buiten richt op zowel missionair en/of diaconaal gebied.¹

De commissie

- doet dit in samenspraak met de bestaande wijken, pioniersplekken, het team van predikanten en centrale organen
- neemt daarbij kennis van de cijfers, rapporten en publicaties die in de afgelopen jaren zijn verschenen met betrekking tot kerkvernieuwing, en borduurt voort op de uitkomsten van de gesprekken die momenteel in de diverse wijkgemeentes worden gehouden
- laat zich daarbij adviseren door een extern begeleider. Op dit moment is dat Bram Schriever
- kan gebruik maken van de expertise die elders voorhanden is, waaronder het Landelijk Dienstencentrum van de Protestantse Kerk in Nederland

---

¹ Dit deel van de opdracht wordt als het gaat om jongeren en jongvolwassenen uitgewerkt door een commissie o.l.v. ds. Sander Ris.

Visie en uitgangspunten

In het nieuwe beleidsplan² dat in het najaar aan de AK wordt voorgelegd wordt verwoord wat de PGA wil zijn:

‘Gevraagd naar de betekenis van de kerk voor onszelf zien wij haar als doorgever van het verhaal van licht, leven en Geestkracht, in het spoor van Israël en het evangelie van Jezus Messias. Een plaats van geloof, hoop en liefde, een plek van ontmoeting en ‘thuiskomen’, zichtbaar en herkenbaar in het straatbeeld. Een beweging die aanzet tot omzien naar elkaar en zorg voor de zwakkeren, dichtbij en ver weg. Een gebouw is geen ‘sine qua non’, maar biedt wel een fysieke plek waar mensen zich welkom voelen en samen kunnen komen rond de verhalen van God en elkaar. Dit alles verdient een blijvende en herkenbare plek in onze samenleving.

Daarnaast heeft de algemene kerkenraad (als onderdeel van de scenario’s) een aantal criteria vastgesteld die leidend zijn bij de keuzes die gemaakt moeten worden. Deze zijn:

1. De gemeente van Christus als vindplaats van geloof, hoop en liefde: Zij is bezield door geloof (en richt zich niet op alles draaiende willen houden of proberen te overleven).
2. Leven als een gemeenschap, en niet zozeer als een vereniging of een religieuze organisatie.
3. Een naar buiten gerichte blik: Zij is bezig met het dagelijks leven en met wat zich aandient in de stad i.p.v. met zichzelf.
4. Vernieuwende initiatieven: Het scenario geeft alle ruimte aan nieuwe, vernieuwende en wijkoverstijgende initiatieven. (Mogelijk kerkmuuroverstijgend.)
5. Verscheidenheid: Het scenario biedt ruimte aan de verschillende opvattingen over geloven en liturgie.
6. Goede spreiding over de stad: Het scenario draagt bij dat er voldoende spreiding is van kerkelijke presentie in de gehele stad. Voldoende zichtbaar en herkenbaar in Apeldoorn.
7. Zich beperken tot een paar taken en deze goed doen: Er worden duidelijke keuzes gemaakt en het brengt focus aan i.t.t. alles een beetje blijven doen.
8. Lichtere organisatie: Het scenario draagt bij aan een lichtere organisatie, minder vergaderen, minder commissies en meer energie en aandacht voor het kerk-zijn.
9. Gezonde financiën: Het scenario biedt zicht op een gezonde financiële huishouding voor de komende 20 jaar.
10. Haalbaarheid: Het scenario is praktisch haalbaar en is er genoeg draagvlak voor.

---

² Wordt naar alle waarschijnlijkheid vastgesteld op de AK van 17 oktober 2024

Huidige situatie en proces

Huidige kerkelijke situatie

De Protestantse gemeente Apeldoorn wordt gevormd door 9 wijkgemeenten en een algemene kerkenraad met een College voor Kerkrentmeesters en een College voor Diakenen. De wijken zijn in hoge mate zelfstandig. Aan de wijken zijn één of meer predikanten en/of kerkelijk (mede)werkers verbonden. Ze organiseren erediensten, pastoraat en diaconaat. Dit alles vanuit de opbrengst kerkbalans, giften, kerkcollecten en overige inkomsten

De negen wijkgemeenten zijn: de Drie Ranken, de Hofstad, de Goede Herderkerk, de Grote Kerk, de Jachtlaankerk, de Wilhelminakerk en Apeldoorn-Noordoost. Missionaire gemeente de Fontein is tot op dit moment een commissie onder de AK. De Regentessekerk en de Eben Haëzerkerk hebben een afwijkende juridische status op kerkrentmeesterlijk gebied. Beide zijn qua diaconaat één met de andere PGA-wijkgemeenten en maken ook deel uit van de algemene kerkenraad. De Regentessenkerk bestaat uit de Vereniging Vrijzinnig Protestanten, de Nederlandse Protestanten Bond en de Remonstrantse Gemeente Apeldoorn. Vanwege hun specifieke rol en status hebben zij aangegeven niet te participeren in Toekomstverkenning.

Eben Haëzer voelt zich inhoudelijk sterk betrokken op het proces van Toekomstverkenning maar blijft in grote lijnen buiten het advies van de commissie. De Vuurplaats is een pioniersplek van PGA, sterk verbonden met de Drie Ranken. Op dit moment is zij in gesprek over haar rol en inbedding binnen het geheel van de PGA.

De PGA realiseerde in 2023 een operationeel resultaat van € 156.000 negatief en de begroting voor 2024 bedraagt € 443.000 negatief. Voor 2025 ligt een begroting met operationeel resultaat ter hoogte van € 507.000 negatief. De PGA had per ultimo 2023 een eigen vermogen van € 15,3 miljoen.

Het proces

Door de start van Toekomstverkenning, maar ook door externe zaken zoals de Coronacrisis en de hoge energiekosten zijn er al verschillende ontwikkelingen in gang gezet. Ook door structuren vanuit de PGA en door gedrevenheid van leden van de PGA is er beweging gaande. Te denken valt aan:

- De actieve inzet van de Diaconie van de PGA, waarin veel wordt samengewerkt en die een brede uitstraling heeft
- De intensieve samenwerking en verkenning van de kerken in Noord-West (Grote Kerk, Goede Herderkerk en Jachtlaankerk)
- De verkenning die Sander Ris in samenspraak met Hester Smits en Gertrudeke van der Maas doet, naar vernieuwende missionaire- en diaconale projecten in de stad voor de jongere generatie binnen en buiten de kerk. Zij doen dit in opdracht van de AK

- De verkennende gesprekken van de kerken in Apeldoorn Zuid en Oost met het oog op samenwerking
- Het zoeken naar verbinding en samenwerking van pastores binnen (en buiten) de werkgemeenschap
- Gesprekken die gevoerd zijn met de predikanten binnen de PGA

De Commissie heeft eerder opgestelde documenten en bovengenoemde ontwikkelingen meegenomen in het advies dat zij formuleert als het gaat om de toekomst van de Protestantse Gemeente Apeldoorn. In haar advies sluit zij daarom ook aan bij bestaande ontwikkelingen, passend bij de criteria die de AK heeft geformuleerd.

Wijkgemeenten

Het advies van de commissie richt zich op:

1. de vorming van de wijkgemeenten; wijze van kerkelijke presentie in de stad als geheel en in de verschillende wijken/ buurten van de stad
2. de inzet van predikanten en kerkelijk werkers
3. het gebruik van kerkgebouwen
4. de structuur van de kerk
5. de financiële huishouding van de nieuwe wijkgemeenten en PGA totaal.

Toekomst wijkgemeenten

De Protestantse gemeente Apeldoorn kent in de toekomst vier wijkgemeenten, te weten:

- een wijkgemeente met een bijzondere opdracht om Stadskerk te zijn
- een wijkgemeente met een bijzondere opdracht om Buurtkerk te zijn
- Eben Haëzer, als buitengewone wijkgemeente met een confessioneel gereformeerde grondslag
- missionaire wijkgemeente de Fontein met een confessioneel, evangelisch/charismatische identiteit

Een wijkgemeente met als opdracht om Stadskerk voor heel Apeldoorn te zijn

Een Stadskerk is een voor de stad herkenbare plek van (protestants) christelijk geloof. Zij is zichtbaar en beeldbepalend aanwezig en wil samen met andere geloofsstromen symbool zijn voor de ziel en bezieling van de inwoners van Apeldoorn. De Stadskerk heeft een sterk cultureel bewustzijn en de geloofsopvatting biedt ruimte aan vele vormen van (christelijke) bezieling en geeft actief invulling aan culturele bijeenkomsten rond spiritualiteit. De Stadskerk weet zich verbonden met Orpheus, Gigant en Paleis het Loo, maar ook met het stadhuis en bestuurlijk Apeldoorn. De Stadskerk maakt zich sterk dat ze als plek van bezinning en bezieling gevonden wordt door bestuurders van de stad op momenten waarop de stad zich geraakt weet.

In de wijkkerk met als opdracht Stadskerk herkennen we de ontwikkeling van de drie wijkkerken in Noord-West. De geografische ligging van de wijken in Noord-West en de wijze waarop zij de toekomst vorm willen geven past bij een stedelijke identiteit wat betreft geloof, cultuur en samenleving.

Een wijkgemeente met als opdracht om Buurtkerk te zijn

Een wijkgemeente met als opdracht om Buurtkerk te zijn, kenmerkt zich als plaats van christelijke presentie in buurten en wijken van de stad; dicht bij het leven van mensen. In de buurtkerk zijn pastoraat en diaconaat vanzelfsprekende elementen van de kerkelijke gemeenschap; dichtbij in de buurt waar je je verbonden weet met burens en buurtgenoten. De buurtkerk richt zich op gesprekskringen met sociaal

betrokken onderwerpen, koffieochtenden, laagdrempelig sociale bijeenkomsten en markten voor diaconale inzamelingen. Een plek die oog heeft voor de noden van de directe omgeving en waar je gekend en herkend wordt in het eigen leven en in de eigen buurt.

De Buurtkerk is dus op veel plekken laagdrempelig aanwezig in de stad. Zij kent wijk- of buurtteams die verantwoordelijk zijn voor een bepaald gebied. In eerste instantie kunnen dat de 'gebieden' zijn van de huidige wijkgemeentes, maar dat kan ook wijzigen na verloop van tijd. De identiteit van de buurtgemeente komt voort uit de wijze waarop zij de kerkelijke presentie vormgeeft.

De commissie herkent de wijkgemeente Buurtkerk in de huidige gemeenten van de Drie Ranken, de Hofstad en Noord-Oost.

Eben Haëzer

Als Hervormde wijkgemeente van bijzondere aard neemt de Eben-Haëzerkerk een aparte positie in binnen de Protestantse Gemeente Apeldoorn. Eben Haëzer rekent zich tot de modaliteit van de Gereformeerde Bond en is financieel zelfstandig. Er zijn goede contacten met de PGA, persoonlijk, organisatorisch en in het werk. Er is een vertegenwoordiging van de kerkenraad in de algemene kerkenraad, de wijkdiaconie maakt deel uit van het College van Diakenen en beide predikanten zijn lid van de werkgemeenschap van predikanten en kerkelijk werkers. Met een eigen identiteit neemt de Eben-Haëzerkerk een actieve plaats in binnen de Protestantse Gemeente Apeldoorn.

De Fontein

Geloofsgemeenschap De Fontein is een jonge, missionaire gemeente. De Fontein begon in 2014 als een pioniersplek van de PKN. Een pioniersplek is een vernieuwende vorm van kerk-zijn die gericht is op mensen die niet (meer) betrokken zijn bij een bestaande kerk.

Inmiddels is De Fontein geen pioniersplek meer, maar vormt zij een missionaire gemeente binnen de PGA.

De Fontein heeft een gemengd confessioneel-, evangelisch/charismatische identiteit. Ze weet zich aangesproken door het appèl van de evangelische beweging in lied, getuigenis en vrijmoedigheid. Zij is geïnspireerd door aandacht van de charismatische vernieuwing voor de gaven van de Geest in gebed en leven en werkt vanuit het besef gezonden te zijn om voor mensen van deze tijd een toegankelijke gemeente te zijn.

De commissie pleit ervoor de Fontein in de toekomstplannen als aparte wijkgemeente aan te merken. Dit komt voort vanuit het besef dat deze geloofsgemeenschap op dit moment een groeiende gemeente van de PGA is met alle kenmerken van een wijkgemeente. Financieel wijkt zij in positieve zin af van andere wijkgemeenten door een hogere gemiddelde eigen bijdrage per persoon. Ook is de leeftijd van haar leden betrekkelijk jong in vergelijking met andere wijkgemeenten.

Elk van vier genoemde kerkgemeenschappen geven elk op eigen wijze invulling aan de 'vanzelfsprekende' kerkelijke activiteiten als eredienst, pastoraat, diaconaat en toerusting. Tegelijk probeert deze indeling ook actief ruimte te scheppen voor een

differentiatie tussen de verschillende wijken; theologisch van vrijzinnig tot orthodox, van confessioneel tot oecumenisch, en ook een differentiatie in de rol in de stad, wijken en buurten. De commissie hecht er waarde aan dat ook in de toekomst van de Protestantse Gemeente Apeldoorn veel ruimte blijft voor de diverse geloofsprofielen. De vier hierboven genoemde kerkgemeenschappen hebben elk een eigen kracht en leggen nadruk op verschillende aspecten van kerk-zijn.

De commissie spreekt de hoop uit dat alle vier gemeenschappen actief op elkaar betrokken blijven. Voor de Stadskerk en de Buurtkerk geldt, dat zij elkaar niet uitsluiten en zich niet beperken tot een 'eigen geografisch grondgebied' met wijkgrenzen. Hun werkzaamheden zijn gekoppeld aan de opdracht die zij hebben en verdringen elkaar niet. De Stadskerk maakt zich nadrukkelijk zichtbaar in de stad en staat voor de stad als geheel. De Buurtkerk maakt zich verantwoordelijk voor kerkelijk, diaconale presentie op alle plekken in de stad.

De Wilhelminakerk

De Wilhelminakerk neemt als 'dorpskerk' een eigen positie in binnen het geheel van de PGA. Zij is zich bewust van haar kwetsbaarheid. Nadenkend over de toekomst geven zij de voorkeur aan om eerder samen te werken met dorpskerken in de buurt dan met wijken vanuit de PGA. Aansluitend bij hun wens adviseert de commissie om te verkennen in hoeverre het mogelijk is om samenwerking te zoeken met andere dorpskerken in de buurt.

Mocht dat niet haalbaar zijn dan zou de gemeenschap van de Wilhelminakerk ook deel uit kunnen maken van de Buurtkerk om binnen dat verband kerkelijk present te blijven in hun eigen omgeving.

Wijkgemeentes.....en dan? De uitdaging!

Een proces van zoeken naar samenwerking en zelfs mogelijk samenvoeging heeft het gevaar in zich om sterk naar binnen gekeerd te zijn. Dit lijkt haaks te staan op wat de PGA graag wil: een vitale, getuigende en relevante kerk zijn voor de stad! Ook de criteria die gesteld zijn als uitgangspunt voor het proces spreken van een naar buiten gerichte blik en over vernieuwende initiatieven.....Ook kerkordelijk gezien heeft iedere gemeente naast een pastorale- en diaconale-, ook een missionaire opdracht. Daarom acht de commissie het van belang dat de nieuw te vormen samenwerkingsverbanden ook nadrukkelijk hun missionaire en/of diaconale roeping vormgeven en specifieke projecten en/of activiteiten starten om in Woord en Daad het Evangelie zichtbaar te maken in de stad. Zij komen daarvoor met een concreet plan (of plannen).

De Diaconie

De missie van de Diaconie in Apeldoorn is als volgt
'De Protestantse gemeente Apeldoorn weet zich geroepen tot de dienst van de Heer Jezus Christus. Zij vormt met Hem en elkaar een wereldwijde gemeenschap van mensen, die er zijn voor elkaar en anderen. Diakenen worden geroepen om hiervoor

mogelijkheden aan reiken, de gemeente te informeren en te stimuleren. Samen met de gemeente zetten zij zich in voor een barmhartige en rechtvaardige samenleving, solidair met de armen.'

In de praktijk lijkt de Diaconie te werken op twee niveaus: zij hebben een stedelijke opdracht en werken ook met- en aan stedelijke projecten, veelal met andere kerkelijke en maatschappelijke partners. Daarnaast ondersteunen zij ook lokale wijk-diaconieën en werken met hen samen. Zij laat het gezicht van de kerk zien en geeft op die manier handen en voeten aan de christelijke presentie op veel plaatsen in de stad.

Advies t.a.v wijkgemeenten

De Algemene kerkenraad

- ❖ stimuleert de huidige ontwikkeling in Noord-West tot de vorming van een nieuwe wijkgemeente en stimuleert daarbij dat zij invulling geven aan de focus om Stadskerk te zijn. De AK faciliteert de gemeenten van Noord-West met een extern begeleider/interim predikant om inhoudelijk ondersteuning te bieden in het zoeken naar een nieuwe en vernieuwende identiteit van de nieuw te vormen wijken in Noord-West.
- ❖ geeft de wijken van de Drie Ranken, de Hofstad en Noord-Oost opdracht om hun beginnende en verkennende samenwerking verder uit te werken om te komen tot een nieuwe wijkgemeente met als opdracht om Buurtkerk te zijn. Zij worden hierin gefaciliteerd met een extern begeleider/interim predikant die hiertoe een speciale opdracht krijgt het concept van Buurtkerk verder uit te werken.
- ❖ draagt in samenspraak met de nieuw te vormen wijken zorg dat extern begeleider/interim predikant uiterlijk in het eerste kwartaal 2025 van start gaat.
- ❖ adviseert de Stadskerk en de Buurtkerk per nieuw te vormen wijk een kwartiermakersgroep samen te stellen bestaande uit leden van de huidige wijken. Deze kwartiermakers geven samen met de extern begeleider/interim predikant kleur en invulling aan de profielen van de nieuw te vormen wijken
- ❖ sluit aan bij de wens van de Wilhelminakerk om verbinding te zoeken met dorpskerken in de buurt. Zij wordt hierin ondersteund door een extern begeleider met kennis en affiniteit ³ van dorpskerken.
- ❖ faciliteert de missionaire gemeente de Fontein zich verder te ontwikkelen in samenwerking met andere gemeenschappen en organisaties binnen en buiten de PGA.
- ❖ kiest er – in samenspraak met de Fontein – voor om de Fontein een wijkgemeente te laten zijn, naast de drie andere wijken.
- ❖ verzoekt de nieuw te vormen wijkgemeenten, passend bij hun identiteit en focus, haar missionaire en/of diaconale roeping serieus te overdenken, nader in detail uit te werken en vorm te geven, en deze te vertalen naar een concreet plan/project.
- ❖ werkt in het vervolg van Toekomstverkenning nauw samen met de Diaconie in het proces van de nieuw te ontwikkelen gemeenschappen.

---

³ Classispredikant ds. van Iperen voert op dit moment verkennende gesprekken met dorpskerken in de buurt over samenwerking. De Wilhelminakerk zou op korte termijn bij dit proces kunnen aansluiten.

Vanwege het bijzondere karakter van de Eben Haëzerkerk en de Regentessenkerk als buitengewone wijkgemeente blijven zij buiten het proces waarin de PGA zit. Onderzocht wordt op welke gebieden er wel kan worden samengewerkt naast de bestaande verbanden die er zijn zoals diaconaal en binnen de werkgemeenschap van predikanten.

Professionele inzet

Het spreekt voor zich dat de bovengenoemde ontwikkelingen ook een verandering met zich meebrengt voor de professionals. De PGA kent veel type professionals. In ons advies richten we ons alleen op de inzet van predikanten en kerkelijk werkers. Op dit moment is het zo dat predikanten gekoppeld zijn aan een wijkgemeente. Dit is het klassieke beeld van hoe veel kerken georganiseerd zijn: een (wijk)gemeente met eigen predikant, eigen kerkgebouw en eigen kerkenraad. De voorstellen om te komen tot vier wijkgemeenten opent ook deuren naar een andere inzet van professionals.

In het advies van predikant en kerkelijk werkers, met als titel 'vertrouwen in de toekomst' speken zij over een vergaande samenwerking zoals onderstaande tekst laat zien:

We zien in de nabije toekomst een centraal pastoraal team (CPT) voor ons van predikanten, kerkelijk werkers en diaconaal ondernemerschap. Zij bedienen samen het geheel van de PG Apeldoorn, waarbij ieder zoveel mogelijk de eigen kwaliteiten in kan zetten (specialisatie). De directe koppeling tussen dominee en kerkgebouw wordt losgelaten, uiteraard met oog voor duurzame pastorale relaties. Bovendien lijkt het raadzaam dat iedere wijk / kerkplek een eigen contactpersoon houdt. In het kader van het pastoraal team merken wij op dat het belangrijker is om te investeren in menskracht dan in gebouwen.

Advies professionele inzet

Aansluitend bij het advies in de vorige paragraaf en bij de notitie van de predikanten en kerkelijk werkers adviseert de commissie de algemene kerkenraad t.a.v. de professionele inzet het volgende:

- ❖ aan iedere (nieuw te vormen) gemeente is een pastoraal team (kernteam) verbonden om zo de verbinding met de gemeente te ervaren en te borgen. Het gaat hierbij om kennen en gekend zijn. Daarnaast is het ook van belang dat iedere gemeente haar eigen identiteit heeft en behoudt. Pastores vervullen daarin een belangrijke rol.
- ❖ naast de inzet voor de 'eigen' gemeente is er een stadsbrede inzet, gekoppeld aan competenties, kwaliteiten, specialisaties enz.. Professionals kunnen zich dan richten op specifieke aandachtsgebieden zoals oecumene, cursuswerk, ouderenwerk, buurtwerk, stedelijke missionaire projecten enz. In het kader van veelkleurigheid lijkt het ook wenselijk om de predikanten van Eben Haëzer hierbij te betrekken.
- ❖ in samenspraak met de AK en de pastores wordt gekeken naar een verdeelsleutel tussen kernteam en stadsbrede taken (70-30?) en naar de thema's en/of aandachtsgebieden.
- ❖ te komen tot een verdeelsleutel op grond waarvan pastores kunnen worden aangesteld. Wij adviseren dat dit niet alleen moet gaan op basis van levend geld en verhuurinkomsten, maar dat ook andere afwegingen een rol spelen, zoals bv de buurt waarin de kerk staat, het aantal betalende leden enz. (Bijlage 1 laat een voorbeeld uit een andere gemeente zien).

- ❖ in het vervolg nieuwe predikanten te beroepen als PG Apeldoorn-breed, met als bijzondere opdracht / aandachtsgebied werkzaam te zijn in een bepaalde wijk. (i.t.t. een directe koppeling aan de wijk)
- ❖ onder toepassing van het criterium 'gezonde financiën': de nieuwe wijkgemeenten wordt een taakstelling meegegeven om te komen tot een positief operationeel resultaat. Dit kan met zich meebrengen een taakstelling tot reductie van kosten van gebouwen en professionele inzet in wijkgemeenten. In hoofdstuk 5 van dit advies wordt daar verder op ingegaan.

Kerkgebouwen

Bij de verandering van de kerkelijke kaart in stad of dorp wanneer wijkgemeenten bv worden samengevoegd vormen kerkgebouwen niet zelden een struikelblok. Een kerkgebouw roept emoties op: ik ben er gedoopt en getrouwd en ook mijn kinderen zijn er gedoopt.....

De noodzaak om wel of niet kerkgebouwen af te stoten hangt samen met de visie van de betreffende wijk op kerkgebouwen in relatie tot present zijn in de stad. Kan een kerkgebouw ook blijven bestaan als een diaconaal-maatschappelijk centrum beheerd door de stedelijke diaconie of verbouwd worden tot een christelijke woongemeenschap die van betekenis wil zijn voor de buurt? Het afstoten van gebouwen is een definitief en meestal onomkeerbaar proces.

Met betrekking tot het wel/niet gebruiken van kerkgebouwen is er ook een dilemma. Enerzijds is er dus de kerkelijke presentie, anderzijds kosten gebouwen ook geld. Wat betekent dit in een krimpende kerk met ook minder inkomsten?

Sprekend over gebouwen; De Fontein is (dringend) op zoek naar een onderkomen om zich als gemeente verder te ontwikkelen, (en mogelijk zoekt Eben Haëzer een tweede kerkgebouw).

De Fontein als jongste loot aan de stam van de PGA met een kenmerkende en voor de PGA nieuwe identiteit groeit in aantal en weet hun gemeenschap ook te mobiliseren tot een gul geefgedrag. Om hun ontwikkeling te faciliteren is het van belang dat zij op korte termijn een eigen onderkomen krijgen.

Advies kerkgebouwen

M.b.t. het bezit en beheer van (kerk)gebouwen adviseert de commissie de Algemene kerkenraad het volgende:

- ❖ toekomstgericht na te denken als het gaat om gebouwen i.p.v. uit te gaan van hoe het is.....dus.....niet uitgaan van hoe het altijd was, maar uitgaan van wat er in de toekomst nodig is.
- ❖ een werkgroep in te stellen om met andere kerkelijke en maatschappelijke partners, waaronder als eerste de Diaconie te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor alternatieve/ aanvullende toepassingen van de kerkgebouwen in Apeldoorn.
- ❖ te onderzoeken of er met minder gebouwen in de nieuw te vormen wijken gewerkt kan worden, passend bij de nieuwe opdracht die de wijk heeft. Dit heeft zowel betrekking op nieuw te vormen gemeente van Noord-West als de buurtkerk in Zuid & Oost. Een belangrijke vraag hierbij is: wat is nodig om een vitale, getuigende en relevante kerk te zijn en wat voor type gebouw past daarbij?
- ❖ de groeiende kerkelijke gemeenschap van de Fontein te faciliteren met goede huisvesting.
- ❖ ook hier geldt hetzelfde advies als bij de vorige paragraaf over professionele inzet: onder toepassing van het criterium 'gezonde financiën', de nieuwe wijkgemeenten een taakstelling mee te geven te komen tot een positief operationeel resultaat. Dit kan met zich meebrengen, naast een taakstelling tot

reductie van professionele inzet, ook een taakstelling in reductie van kerkgebouwen in wijkgemeenten. In hoofdstuk 5 van dit advies wordt daar verder op ingegaan.

De structuur

Eén van criteria om te komen tot de kerk van de toekomst is dat deze ook lichter is georganiseerd. “Het scenario draagt bij aan een lichtere organisatie, minder vergaderen, minder commissies en meer energie en aandacht voor het kerk-zijn.’

Een passende structuur bij de genoemde voorstellen betekent hoe dan ook dat er een Algemene Kerkenraad blijft bestaan in Apeldoorn. Ook al zouden alle gemeenten samenvoegen tot één gemeente, een AK blijft dan kerkordelijk gezien nodig vanwege de positie van de Eben Haëzer als bijzondere wijkgemeente binnen de PGA.

De meest voor de hand liggende structuur is een AK met daarin:

- Eben Haëzer als bijzondere wijkgemeente
- De wijkgemeente met als opdracht Stadskerk te zijn
- De wijkgemeente met als opdracht Buurtkerk te zijn
- De missionaire wijkgemeente Fontein

De wijken organiseren zichzelf op een wijze die past bij de opdracht die zij voor zichzelf formuleren. Te denken valt aan wijkkerkenraden met daaronder commissies met een bijzondere taak of aandachtsgebied.

In de praktijk lijkt lichter organiseren niet gemakkelijk. Wel kan, wanneer er één algemene kerkenraad is met vier wijkgemeentes, waaronder één met een bijzondere opdracht, een algemene kerkenraad zich beperken tot een aantal kernzaken. De kerkorde schrijft wat betreft de taken van de AK voor:

In een gemeente met wijkgemeenten heeft de wijkkerkenraad tot taak alle taken van de kerkenraad, die niet aan de algemene kerkenraad zijn toevertrouwd; en heeft de algemene kerkenraad tot taak:

- *het overleg met de wijkkerkenraden over de taak en de samenwerking van de delen in het geheel van de gemeente*
- *het treffen van voorzieningen ten behoeve van de gemeente in haar geheel, waar dat nodig is om recht te doen aan de binnen de gemeente voorkomende kerkelijke verscheidenheid;*
- *de vermogensrechtelijke aangelegenheden, voor zover bepaalde aangelegenheden niet worden toevertrouwd aan de wijkkerkenraden;*
- *datgene wat te maken heeft met de rechtspositie van de predikanten en de gesalarieerde medewerkers;*
- *en verder alles wat de wijkkerkenraden aan de algemene kerkenraad toevertrouwen.*

Een aantal taken zijn aan de AK toevertrouwd, maar afhankelijk van de plaatselijke regeling kan men meer of minder taken toevertrouwen aan de wijken en/of de AK. Wat betreft de bemensing van de AK noemt de kerkorde het volgende:

In een gemeente met wijkgemeenten wordt de wijkkerkenraad gevormd door de ambtsdragers van de wijkgemeente.

De samenstelling van de algemene kerkenraad wordt geregeld in de plaatselijke regeling, met dien verstande dat elke wijkkerkenraad uit zijn midden tenminste één lid voor de algemene kerkenraad aanwijst. (ord. 4-6-2)

De financiële huishouding van wijkgemeenten

Als één van de leidende criteria in het proces van Toekomstverkenning is opgenomen 'gezonde financiën'. De commissie heeft dit ingevuld als het duurzaam in staat zijn als (nieuwe) wijkgemeente een positief operationeel resultaat te behalen. Het operationeel resultaat is dan gedefinieerd als het saldo van operationele baten en operationele lasten, zonder dat er rekening wordt gehouden met buitengewone, uitzonderlijke, éénmalige baten en lasten.

De commissie heeft gekeken naar financiële cijfers per (huidige) wijkgemeente over 2022 (actuele cijfers), in de meerjarenbegroting 2023-2031 en in de begroting 2024. Deze 3 overzichten laten ieder voor zich negatieve operationele resultaten zien voor PGA totaal, maar ook voor de cijfers gegroepeerd naar de nieuwe wijkgemeenten. De zeer recent beschikbaar gekomen begroting 2025 laat een verdere toename van het tekort zien.

Deze begroting toont een operationeel verlies van € 507.000 (t.o.v. de begroting 2024: € 443.000), en ook de operationele verliezen voor de nieuwe wijkgemeenten zijn hoger in de begroting 2025 dan in de begroting 2024. Zonder op de zaken zoals geformuleerd in de onderstaande adviezen vooruit te willen lopen, onderstreept dit wel dat er werk aan de winkel is, en dat door de AK taakstellend moet worden geformuleerd naar de wijkgemeenten voor wat betreft reductie van kerkgebouwen en pastoraat.

De conclusie hieruit voor de commissie is dat het concept van 'gezonde financiën' toenemend onder druk staat en dat er acties vereist zijn. De adviescommissie is van mening dat die acties uiteindelijk de verantwoordelijkheid zijn voor de nieuwe wijkgemeenten. Maar ook dat PGA, en dus de AK en CvK, hier, zeker bij aanvang, een initiërende, sturende, en waar nodig taakstellende rol moet nemen. Onder taakstellend moet hierbij worden begrepen dat het zeer waarschijnlijk is dat een reductie van kerkgebouwen en pastorale bezetting nodig is indien niet binnen redelijke termijn (een maximale termijn van twee jaren wordt verondersteld) tot positieve operationele resultaten wordt gekomen.

Vanuit de gegroepeerde cijfers (met als basis de begroting 2024) per nieuwe wijkgemeente heeft de commissie effecten van maatregelen (zie in de bijlage 2) doorgerekend op het operationeel resultaat per wijkgemeente.

De commissie heeft de volgende twee (extreme) voorbeelden doorgerekend:

1. vier kerkgebouwen afstoten (twee in de Stadskerk en twee in de Buurtkerk)
2. in de Stadskerk, Buurtkerk en de Fontein 25% reductie doorvoeren in formatie

Het beeld wat hieruit naar voren komt is dat individuele toepassing van 1 en 2 al leidt tot positieve operationele resultaten. Een mix van beide ingrepen, zijnde het afstoten van 1 kerkgebouw en de reductie van 15% formatie, is ook voldoende om tot een positief operationeel resultaat te komen. Voor de goede orde, en nogmaals, deze voorbeelden zijn doorgerekend op basis van de begroting 2024, niet op basis van de begroting 2025.

Het beeld dat de commissie hieraan over houdt is dat er acties en maatregelen nodig zijn op het gebied van kerkgebouwen en formatie om per wijkgemeente te komen tot duurzame positieve operationele resultaten, en dat het criterium 'gezonde financiën' ingevuld kan worden.

De commissie is zich ervan bewust dat met deze 'doorgerekende voorbeelden' slechts hoofdlijnen zijn geraakt, en er aan allerlei bijkomende complexiteit voorbij is gegaan (hoe doe je dat nou verantwoord?).

In de commissie er veel discussie geweest over de rechtvaardigheid van bepaalde maatregelen, en is er bijvoorbeeld ook gesteld: waarom gebouwen afstoten, hoezo teruggang in baten? Met nieuw elan wat ontstaat kun je ook denken aan groei van baten! Waarvan akte, en laten we eerlijk zijn: het zou geweldig zijn!

Echter, bij 'haalbaarheid' moet je ook denken aan 'weerbaarheid' en 'stressbestendigheid' in financiële resultaten, en dat leidt er voor de commissie wel toe dat de voorbeelden enige richting geven aan een beeld dat het wel mogelijk is te komen met overzienbare acties en maatregelen die leiden tot duurzame positieve operationele resultaten. Met daarbij de (herhaling) kanttekening dat de begroting 2025 een indicatie geeft dat acties en maatregelen (wellicht) dieper moeten gaan dan wat uit de begroting 2024 voortvloeit.

Advies gezonde financiën

De commissie adviseert de Algemene Kerkenraad als volgt m.b.t. het criterium 'gezonde financiën':

- ❖ de (nieuwe) wijkgemeenten voldoen nog niet aan het criterium 'gezonde financiën'. De AK geeft aan de wijkgemeenten een taakstelling mee voor ultimo 2025 te komen met een meerjarenraming die laat zien dat binnen twee jaar (dus vanaf 2028) duurzame positieve operationele resultaten worden gerealiseerd.
- ❖ indien bovenstaande niet binnen deze termijn lukt, geeft de commissie mee dat de AK de taakstelling oplegt aan de wijk Noord-West en/of de wijk Zuid & Oost over te gaan tot het afstoten van tenminste één kerkgebouw in hun wijk vóór juni 2027.
- ❖ de AK stelt 1 of meerdere vertegenwoordigers uit de AK en CvK aan om de wijkgemeenten hierbij te ondersteunen, en ook kan worden bezien of (éénmalige) financiële steun vanuit PGA centraal nodig is om te komen tot de duurzaam gezonde financiële situatie. Bij het bepalen van maatwerk per wijkgemeente kan daarbij ook de keuze worden gemaakt voor de inzet van een extern begeleider, waarbij kosten dan worden gedragen door PGA centraal, voor een in overleg te bepalen termijn.
- ❖ rekening houdend met taakstellingen vanuit de AK, nemen de wijkgemeenten verantwoordelijkheid voor hun financiën en de doelstelling te komen tot financieel duurzame resultaten. De wijkgemeenten dragen in die zin de verantwoordelijkheid uiteindelijk te komen tot de keuzen, acties en maatregelen die de gezonde financiële situatie gaan borgen. Zij maken de gebalanceerde keuze tussen invulling en omvang pastoraat, kerkgebouwen en de activiteiten die de baten genereren
- ❖ de AK kiest ervoor om uit te gaan van een evenwichtige verdeling van het toekennen van fte aan de wijkgemeenten, waarbij meer factoren een rol spelen dan alleen levend geld. (zie bijlage 1 als voorbeeld)

- ❖ de AK neemt in deze een stimulerende en ondersteunende houding aan, en wil zoveel mogelijk overlaten aan de wijkgemeenten, opdat die in staat worden gesteld zoveel mogelijk draagvlak vanuit hun wijk voor de plannen en meerjarenraming te krijgen.
- ❖ de AK bewaakt en overziet de meerjarenramingen en plannen / projecten van de wijkgemeenten, en voorkomt sub-optimalisatie, in die zin dat plannen van individuele wijkgemeenten niet (teveel) bijten of (mogelijk) conflicteren met plannen van andere wijkgemeenten of PGA totaal. Een voorbeeld hiervan kan zijn dat wijkgemeenten een kerkgebouw willen afstoten, terwijl een andere wijk juist een kerkgebouw zoekt (en het af te stoten kerkgebouw goed bij de andere wijk past of in te passen is).
- ❖ de AK houdt een vooraf bepaald budget beschikbaar voor éénmalige steun en ondersteuning van de wijken, vanuit de begroting 2024 e/o 2025 e/o vanuit (eventueel) beschikbare bestemmingsreserves, om te komen tot een situatie die duurzaam gezonde financiën in de wijken kan borgen.
- ❖ de PGA heeft een substantieel positief eigen vermogen. Bij een afbouwend aantal leden is er ruimte om dit vermogen te laten afnemen. Wat betreft de commissie betekent dit dat er ruimte is om een deel van het eigen vermogen te investeren in vernieuwing. Zij adviseert de AK om proactief middelen in te zetten om tot vernieuwing te komen en aldus niet uitsluitend op tekorten in exploitaties te sturen.

Tot slot

En hoe nu verder?

In de hoop dat de AK de voorgestelde adviezen overneemt, adviseert de commissie de AK om een vlotte voortgang te maken door commitment aan wijkgemeentes te vragen om de ingezette adviezen te gaan onderzoeken en waar het al kan direct te implementeren. Dit betekent dat:

- ❖ er een gesprek met de wijkkerkenraden moet plaatsvinden.
- ❖ de gemeenten gekend moet worden in het vervolg van het proces waarbij het van groot belang is om gemeenteleden te betrekken waardoor draagvlak gecreëerd wordt.
- ❖ naast extern begeleiders/interim predikanten ook de werkgemeenschap van predikanten actief te betrekken en in te zetten bij het verloop van het proces.
- ❖ een PGA brede communicatie moet plaatsvinden als het gaat om Toekomstverkenning.
- ❖ er een plan van aanpak moet komen met betrekking tot inhoud, vorm, proces en tijd.

De Commissie heeft met grote inzet en met plezier haar werkzaamheden uitgevoerd, gebruikmakend van ieders brede deskundigheid. Er is veel gesproken over inhoud, visie, haalbaarheid en over financiën. Hierdoor menen we niet alleen een 'bezuinigingsoperatie' voor te stellen, maar schetsen we ook nieuwe wegen die ruimte bieden om het Woord blijvend te laten klinken en de Geest te laten waaien.

*Als de Heer het huis niet bouwt,
vergeefs zwoegen de bouwers;
als de Heer de stad niet bewaakt,
vergeefs doet de wachter zijn ronde.
(Psalm 127:1)*